

Микола Мосунов, Олександр Крижанівський

ВІД АНАЛІЗУ УРОКІВ ІСТОРІЇ ДО ПОБУДОВИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ БАРСЬКОГО СУБРЕГІОНУ

Процес побудови стратегії розвитку Барського субрегіону розпочинається із осмислення ключових моментів та уроків, що впливають із історії Бару XVI та XVIII ст. Історія вчить – відсутність стратегії розвитку та механізму державного захисту соціокультурного простору призводить до деградації та соціального напруження у суспільстві. Опираючись на уроки історії вихід із сучасної культурної, соціальної, політичної та економічної кризи України вбачається впровадженням технологій соціокультурного проектування через створення та реалізації стратегії розвитку на основі рівно партнерської співпраці інститутів влади та громадянського суспільства, місцевих громад та представників бізнесових структур.

Заснування та розвиток міста із подальшим перетворенням його у центр соціально-культурного і економічного розвитку регіону – це складний процес, який потребує не тільки природно-географічних, торгово-економічних, політичних передумов, а також духовних сил народу та еліти, що будують ці утворення [3]. Місто як субформа соціуму не може існувати окремо. Воно є не просто урбанізована територія з населенням, а ландшафтне середовище людини. Це середовище включає у себе як природні, техногенні, біологічні компоненти, а також саму людину. Людина у ландшафті є не тільки біосоціальний але й соціокультурний компонент.

Як показують сучасні наукові дослідження, на одному і тому ж місці у часі, можуть існувати різні ландшафти [6, с. 7]. Вони змінюють один одного в результаті еволюційних та соціальних процесів. Ці процеси розглядають і вивчають як географи та історики, так і соціологи, філософи, культурологи та архітектори. Особливим моментом сучасної загально культурної ситуації є пошук дослідниками спільного простору філософії та архітектури для розуміння локальної історії та створення історико-гуманітарно-географічних образів міста, що є предметом дослідження

багатьох соціально-гуманітарних наукових галузей та дисциплін. Деякі із них окрім проведення теоретичних розробок, займаються прикладною наукою і працюють над створенням моделей, стратегій та сценаріїв розвитку та технологій їх втілення в практичне життя. Саме в процесі втілення з'являється проблема, коли багато створених в інших історичних контекстах об'єктів треба вписати в нові умови. Це стосується перш за все архітектурного середовища. Тому архітектура як наука та мистецтво формування життєвого середовища, являє собою специфічну форму культури, що створює комунікативний дискурс, без якого сутність таких соціально-культурних явищ як місто та субрегіон залишається незрозумілим феноменом. Архітектурний дискурс перекликається із іншими дискурсами у тому числі із філософським. Поміж інших дискурсів він найбільш знайомий для тих прикладних наукових галузей, що займаються проблемами історії стратегії розвитку міста. Без розуміння цього процесу як прояву розвитку феномену культури та цивілізації, у якому проективна діяльність є духовно-ціннісною основою життя соціуму, неможливо розуміння цілісної історії суспільства в цілому та його конкретних суспільних феноменів. Неможливо також і створення програм розвитку таких субформ соціуму як соціальні групи, асоціації, підприємства, територіальні регіони та міста.

У 2008 році в Україні відзначається 470-а річниця заснування міста Бар Вінницької області, на той час в єдиному соціокультурному просторі України і Польщі. Яке місце в історії двох держав займає місто Бар, і які уроки із історії розвитку міста ми виносимо для сучасного дискурсу? Для цілісного бачення соціально-культурного формування міста, як центру субрегіонального розвитку, необхідно не тільки перелистати сторінки історії міста, країни і держав, які впливали на події в регіоні. Необхідний процес осмислення уроків історії тих історичних подій, що надає нам місто Бар. Для цього необхідно зупинитись на деяких, на наш погляд, ключових її моментах, як:

1. Заснування Бару як форпосту південного кордону Речі Посполитої та визначна роль міста у формуванні «залізного щиту» держави у XVI ст.

За дослідженнями історичних джерел [2], відомо, що у 1538 році за дорученням Бони Сфорци – королеви Польщі, в заплаві ріки Ров під керівництвом Альберта

Старжеховського розпочато будівництво замку. Це будівництво поклало основу міста і відкрило нову сторінку в історії України та Польщі.

За своїм стратегічним значенням виникає другий після Кам'янець-Подільська форпост південного кордону. В Бару сформувалися перші прикордонні загони, які під керівництвом барського старости Бернарда Претвича провели близько 70 битв із кримськими татарами за визволення із ясиру поневолених людей. Ми повинні високо оцінити роль Бару у формуванні в XVI ст. так званого «залізного щиту» на території Речі Посполитої від посягань озброєних работорговців, які, за фінансової підтримки турецьких та кримських ханів, давно вже перетворили територію країни в своє поле врожаю, що сприяло розквіту міжнародної работоргівлі, як елементу міжнародної політики.

2. Бар останній форпост Речі Посполитої у XVIII ст.

Найбільш трагічна сторінка в спільній історії України та Польщі це «входження» Речі Посполитої у XVIII ст. в політичний, економічний та культурний простір Російської імперії. Майже 200 років під ідеологічною цензурою, знаходилися і до сих пір знаходяться сторінки історії щодо тлумачення діяльності барських конфедератів.

Так, згідно Великого термінологічного словнику школяра, що рекомендований для учнів 5-11 класів, згідно з програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України [1] ми читаємо:

Барська конфедерація – це **«об'єднання найбільш консервативної частини польської шляхти»**, створене у місті Барі (на Поділлі) 1768 р. для боротьби проти посилення королівської влади та втручання царської Росії у польські справи, а також зміцнення польського панування на правобережних українських землях. Повстання конфедератів було розгромлене 1772р. російськими військами і стало приводом для першого поділу Речі Посполитої.».

Згідно Сучасного тлумачного словника української мови 65 000 слів за редакцією професора В.В. Дубічинського [5] слову «консервативний» (лат. conservatives – охоронний) - надається значення: «який обстоює, захищає старе, віджиле; ворожий прогресові».

Таким чином, в наших українських сучасних школах дітей навчають про те, що барські конфедерати, обстоювали, захищали старе, віджиле та вороже ставилися до прогресу. Чи можна назвати прогресом для України та Польщі перехід до монархічного управління державою під омофором Російської імперії. Згадаємо, що в XVI ст. Бона Сфорца спробувала керувати державою на засадах абсолютної монархії. Для неї це закінчилось особистою трагедією.

Щоб зрозуміти, чому така велика держава як Річ Посполита припинила своє існування у XVIII ст. необхідно подивитися на державу як цілісну систему. Будь-яка система, виходячи із теорії управління системами, створюється та існує для досягнення певної мети. Коли змінюється мета – змінюється характер зв'язків між компонентами усієї системи. Якщо мета відсутня, зв'язки деградують і компоненти системи поступово перетворюються в матеріал для побудови іншої системи. Поява нових зв'язків із монархічною Росією призвело до спрощення системи Речі Посполитої. У порівнянні із природною системою, соціальне середовище – це перш за все штучне середовище, яке сама по собі існувати не буде, її потрібно постійно підтримувати на певному рівні. Процес утримання соціальної системи в належному стані вимагає від соціуму витрати певних матеріальних, енергетичних ресурсів та духовних сил. У спрощеному виді соціальна система довго не утримається, вона починає деградувати, розсипаючись на первинні компоненти. Деградація системи Речі Посполитої призвела до формування конфедерацій, що призвело до соціального напруження, народних виступів в Україні під проводом Залізняка та Гонти відомої під назвою «Коліївщина».

Введення в місто Бар 1772 року окупаційних військ Росії стало приводом до окупації та поділу Речі Посполитої між Австрією, Прусією та Росією, що призвело до чергового військового конфлікту між Росією та Турцією, та початком майже 200-літнім національно-визвольним рухом поляків за свою незалежність.

Які уроки із історії можна винести для сучасного диспуту.

Урок перший, що впливає із історії Бару XVI ст.:

Відсутність механізму державного захисту соціокультурного розвитку своїх громадян перетворює країну в пустощ, а народ у живий товар. Це сприяло

розквіту работоргівлі, як елементу зовнішньої політики сусідніх держав, які перетворили територію Поділля в XVI ст. в економічну, соціальну, культурну пустелю. Проблема работоргівлі для сучасної України також залишається актуальною.

Урок другий, що впливає із історії Бару XVIII ст.:

Коли у суспільстві та державі відсутні стратегії розвитку, для неї залишається тільки процес деградації, що призводить до знищення ресурсів народу, що живе на своїй землі. Початок соціального конфлікту, який виник в середині XVIII ст. на території Речі Посполитої, необхідно шукати за століття до цих подій – в XVII ст., у мирному економічному процесі куплі-продажу українських земель серед польських магнатів [4].

Урок третій. Майбутній Бар як форtpост соціокультурного розвитку Поділля.

Виходячи із уроків, яка надає нам історія Бару, вихід із культурної, соціальної, політичної, економічної кризи, в якій опинилось багато малих міст сучасної України, необхідно здійснювати із застосуванням технологій соціокультурного проектування. Мета соціокультурного проектування – створення та реалізація стратегії розвитку на основі конструктивної рівнопартнерської співпраці інститутів влади та громадянського суспільства, місцевих громад, представників бізнесових структур, діючих на основі Конституції України, Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, Європейської конвенції з ландшафтів, а також Європейської Хартії місцевого самоврядування.

Меті взаємодії зацікавлених в спільному позитивному результаті сторін та інтересам кожної із них – відповідає розробка та реалізація спільних проектів і програм, що відносяться до створення умов для сталого розвитку, соціокультурного життя та ефективної економіко-господарської діяльності населених місць Барського субрегіону. Це вимагає утворення його інженерної та інституціональної інфраструктури європейського рівня, яка передбачає:

1. розвиток місцевого самоврядування у м. Бар відповідно до Європейської Хартії місцевого самоврядування, Закону України «Про місцеве самоврядування в

Україні» та постанови Верховної Ради «Про концепцію сталого розвитку населених пунктів»;

2. вивчення та аналіз духовно-культурних, демографічних і соціальних аспектів розвитку міста Бар;

3. визначення територіальних меж землекористування міста Бар, їх інвентаризація та закріплення за територіальною громадою;

4. аналіз виробничих потужностей підприємств, об'єктів соціально-побутового призначення в м. Бар;

5. розробка та затвердження детального плану території міста Бар та вивчення перспективи його економічного, соціального і культурного розвитку;

6. проведення інвентаризації природних ресурсів та природоохоронних заходів на території Барського субрегіону для розробки програми розвитку дрібного господарювання;

7. виконання заходів щодо запобігання архітектурного свавілля на території Барського субрегіону, створення «залізного щиту» проти розміщення екологічно-небезпечних виробництв (приклад, недавня спроба розмістити цех по переробці металобрухту та функціонування цеху по переробці шкірсировини на ст. Бар та м. Жмеринки [8] із порушенням містобудівного законодавства);

8. утворення ініціативних, робочих та творчих груп з представництвом Барської територіальної громади та міської Ради і відповідних спеціалістів для опрацювання та розробки нормативно-правових документів;

9. вивчення можливостей розширення території Бару із збільшенням чисельності територіальної громади шляхом об'єднання населених пунктів субрегіону, які знаходяться на території єдиного ландшафтного комплексу, що є актуальним в контексті проведення в Україні адміністративно-територіальної реформи;

10. залучення наукового потенціалу Інституту місцевої демократії та його Центру соціокультурного проектування та комунікативних технологій (ЦСПКТ), що має багатьох партнерів, які приймають участь у розробці та реалізації проектів та програм.

Соціокультурне проектування субрегіональних утворень вже започатковане Центром СПКТ на Київщині. Так, співпраця Ворзельської селищної ради з Центром та підписання між Інститутом місцевої демократії та селищним головою угоди про створення на принципах сталого розвитку Ворзельського лісопаркового санітарно-курортного ландшафтного комплексу є предметом уваги, не тільки українських колег, а також і міжнародних організацій і зарубіжних партнерів. Одним із таких партнерів є місцева влада і громадськість міста Гура Кальварія (Польща), з якими ведеться плідна багатостороння співпраця.

1. Великий термінологічний словник школяра: 5 – 11 класи. -2-ге вид., випр. та доп. – Харків: ВД «Школа», 2007. – 720 с.
2. Грушевський М. Барське староство. Історичні нариси (XV – XVIII ст.) – Львів: «Український історик», 1996. – С.84.
3. Мосунов Н. Культурологический аспект анализа духовной жизни региона // Акцент. - № 2. – 1997.
4. Нейман Ц. Старая Брацлавщина и ее люди // Киев. Старина. – 1889. Т. XXV – С.532 – 547; 1890. – Т. XXX. С.265 – 281.
5. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів /За заг. ред. Д-ра філол. наук, проф. В.В.Дубічинського. –Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. – 1008 с.
6. Тютюнник Ю.Г. Тоталлогія ландшафта /Ред. В.А. Рьжко, Предис. В.В. Кизимы. Послесл. В.М. Пашенка. –К.: Центр гуманітарного образования НАНУ, 2002. -123с.
7. Тютюнник Ю.Г. Образы ландшафта // Totalloge-XXI. Постнеокласичні дослідження. – К., 2006.

Фондові матеріали

8. Мамітов О.В., Мосунов М.М., Крижанівський О.А. Науково-технічна експертиза містобудівного рішення по розміщенню цеху по переробці шкірсировини у м. Жмеринка Вінницької області. –К.: Міжнародна наукова громадська організація «Академія Української Служби Порятунку». -2006. – Рукопис.

N. Mosunov, A. Kryzhanovsky

From analysis of the historic lessons to the building of strategy of the Bar subregion development.

The process building of strategy of the Bar subregion development is beginning from meaning of the spring moments and them historic lessons of the Bar in the XVI and XVIII century. The history to teach – the absence of the development's strategy and mechanism of the state protection of the social-cultured space conduct to the destruction and social strain in the society. From analysis of the historic lessons the way out from modern culture, social, political and economical crisis in the Ukraine is inculcating of technology of the social-cultured design. The create and inculcate of the development's strategy on the equality collaboration the institutes of the rule, the civil society, the inhabitants and business mans.